

Høringssvar fra Senter for omsorgsforskning, vest, til dokumentet: «Omsorg med kunnskap. Plan for helseinstitusjoner og boliger med heldøgns bemanning i Bergen Kommune 2016-2030».

Frode F. Jacobsen, forskningsleder Senter for omsorgsforskning, vest, i samarbeid med Bertram D. Brochmann, sivilarkitekt MNAL (bl.a. arkitekt for Frieda Fasmers Minne).

Det er et omfattende dokument med mange gode og verdifulle forslag til en ny plan for sykehjem og andre 24/7 botilbud for eldre som vi presenteres for, og mye bra dokumentasjon som trekkes inn i dette høringsutkastet.

Et overordnet utgangspunkt for våre innspill til høring er den uttalte målsettingen både nasjonalt og i Bergen kommune, at sykehjemmet og andre 24/7 botilbud for eldre skal være så hjemlig for beboerne som mulig. Vi tenker at for at det skal kunne skje, må også pårørende og de som arbeider der oppleve gode hjemlige kvaliteter ved stedet. Det er mange fysiske detaljer samt måter å organisere på (e.g. endrede turnusordninger) som vil kunne bidra til god hjemlighet. Som en del av vårt overordnede utgangspunkt tenker vi at trivsel for beboere og de som arbeider knyttet til botilbudet henger særlig tett sammen. Trives pleierne på jobben sin så vil det virke inn på hjemligheten for beboerne, og omvendt, trives beboerne så vil pleierne oppleve en større grad av hjemlighet og identitet til sin arbeidsplass.

Størrelse på avdelinger/boenheter

Ikke minst når det gjelder sykehjem er en viktig dimensjon størrelsen på de ulike avdelingene («postene»). «Smått er godt»-tilnærmingen, og særlig knyttet til såkalte demensvennlige omgivelser, har mye for seg. Likevel har dette klart en høy pris. I sykehjemsstudier hvor Senter for omsorgsforskning, vest, har vært involvert, har vi ofte observert hvordan små avdelinger (eller boenheter) er forbundet med lange perioder av stillhet og lite sosial aktivitet i løpet av døgnet. Og muligheten for å finne sammen med en annen beboer som man opplever et særlig fellesskap med minsker betraktelig.

At lite stimuli og fattige sosiale omgivelser i institusjon kan virke særlig negativt inn på mennesker med demens og annen kognitiv svikt er noe som den fremstående demensforskeren Jiska Cohen-Mansfield dokumenterer godt, gjennom større kvantitativt orienterte prosjekt. Hun finner bl.a. at dette bidrar til aggresjon og utagerende atferd hos disse personene. Også den internasjonalt kjente aldersforskeren Jaber Gubrium vektlegger sterkt viktigheten av at det finner sted aktiviteter mennesker med demens og annen skrøpelighet. Selv har vi observert at personer som kan forflytte seg selv eller makter å be andre om å hjelpe dem, ofte ønsker å være nær steder der mye skjer (for eksempel områder personale eller besøkende ofte er til stede eller passerer).

I disse tider med COVID-19 tror vi at større boenheter med fast personell bare for den ene boenheten vil være bedre enn mindre enheter hvor betjening betjener flere mindre enheter. Det kan også være verd å investere i en bedre entre til sykehjemmet (eller annet større botilbud) slik at man der kan få anledning til å vaske hendene, besøke toalettet, henge fra seg yttertøy, eller gjøre forberedelser som er epidemi- eller pandemi-spesifikke før man går inn i bo-områdene. Da vil dette området kunne få funksjoner som likner dem man har i et vanlig norsk hjem, knyttet til entre og yttergang. En sosial side ved entreen både i vanlig hjem og sykehjem/24/7 botilbud er at den egner seg til korte, flyktige men viktige møter. I sykehjem/24/7 botilbud vil dette være særlig viktig for samhandlingen mellom pårørende og

personale. I slike rom/sted med mer flyktig samhandling vil rommet kunne være forberedende for møter inne i bofellesskapet, og også kunne være et sted for deling av mer fortrolig og intim informasjon som kan være vanskeligere når man har kommet helt inn i bofellesskapet. Men generelt sett kan vi tenke at det at boenheten er en større enhet på 20-24 beboere med alle sine gjøremål, lettere bidrar til hjemlighet og til et godt bofellesskap med stor grad av service fra fast ansatte pleiere. Sykehjemmet vil da være en form for bokollektiv hvor beboere og pleiere som har identitet til sitt hjem og sin arbeidsplass.

Størrelse på boenhet, organisering og turnus

Økt størrelse på avdelingene/boenhetene vil kunne gjøre dem lettere å bemanne og dermed redusere antall ansatte som til enhver tid er i kontakt med beboerne. De vil være mindre sårbare om en av de ansatte skulle melde seg syk på kort varsel og kunne redusere behovet for ansatte som er inne midlertidig og som arbeider flere steder. I høringsdokumentet vektlegges behovet for en «heltidskultur». Dette er viktig. Vi vil berømme Bergen kommune for å ta godt tak i dette, og også for å ville prøve ut mulige gevinster ved økt bemanning på noen utvalgte sykehjem. At økt bemanning har gevinster både for beboere og personale er godt dokumentert internasjonalt. Ambisjonen om styrket samarbeid mellom offentlige og privat-ideelle aktører for å få dette til, og mer generelt, for å oppnå bedre tjenester i institusjon, støttes også av funn fra internasjonal forskningslitteratur. Men i tillegg vil vi mene at det å oppnå en helhetskultur også har en annen ressursmessig og materiell side: hvorvidt avdelingenes størrelse understøtter dette, kombinert med en vilje til også å prøve ut andre ordninger knyttet til lengden av hvert arbeidsskift for personalet.

Kombinert med satsingen på noe større avdelinger enn 8-12 beboere kan være verd å prøve ut en endret turnusordning, f.eks. med en 3+3 turnus der personalet ønsker å være med på dette. Det pleiefaglige personalet vil da kunne være mer til stede for beboerne i lange økter/skift, også over helgene, med tre lange dager på vakt og fire dager fri. Forskeren Nina Amble ved OsloMet, som har arbeidet med turnusordninger både matematisk og ved å forske på utprøving av ny turnusordning, mener å kunne dokumentere at dette gir mindre sykefravær. Hun finner at pleierne da kan arbeide i team der hver enkelt har følger opp enkeltbeboere tettere, har særlige ansvarsområder og føler sterkere identitet til sin arbeidsplass.

Andre fysiske sider ved sykehjem og 24/7 bofellesskap.

Behovet for meningsfulle og aktive sosiale omgivelser kan også møtes gjennom bl.a. nye løsninger for atkomst mellom beboerrom og korridorer/fellesareal. Dessverre finner man som regel «hotellromsløsninger» der beboerens seng, som kan være tilholdssted i ensomhet gjennom store deler av døgnet for de skrøpeligste eldre, ikke har kontakt med fellesarealene fordi sikten blokkeres av baderomsløsningen. Da vanskeligiggjøres kontakt mellom disse beboerne og andre beboere, pårørende og personale som passerer forbi. Gitt at døren til beboerrommet lett kan lukkes om man ønsker å være med seg selv, eller mer generelt ønsker større grad av privatliv, trenger ikke en direkte sikt fra sengen til korridoren oppleves «invaderende» for den enkelte beboer. Baderommene kan heller planlegges mellom beboerrommene. En annen lovende løsning kan være såkalte «franske vinduer» på beboerrommene der man får mer med av vær og vind og hva som skjer utenfor institusjonen når man måtte ønske dette.

Hvordan sykehjem kommuniserer med de nære omgivelser spiller også en stor rolle, noe flere forskere har hatt fokus på, blant annet den svenske arkitekten og forskeren Jonas Andersson.

Kan man for eksempel tenke helhetlig om forretninger, kirke, legepraksis, offentlig bibliotek, idrett, kafe, omsorgsboliger og sykehjem etc? Og eventuelt planlegge sammen også med andre offentlige etater (e.g. kultur, skole) samt private kommersielle aktører, der det siste kan bidra til at man kan dele på utgifter til tomt og bygg? For besøkende kan det da bli slik at når man likevel besøker butikken, banken, vinmonopolet, kafeen, biblioteket, svømmehallen, treningsstudioet etc. så passer det godt også å besøke sin gamle mor eller far. Kan man også tenke sentrale bygg med flere etasjer som gir billige tomtepris, og som kan bidra til mer aktive og stimulerende omgivelser for eldre? Og også en større grad av integrasjon med samfunnet rundt?

Noe sies om dette i høringsdokumentet om integrasjon med lokalmiljøet knyttet til skole, barnehage, kulturtilbud, transporttilbud etc. Men høye tomtepriser og andre hensyn gjør ofte at nye sykehjem ikke bygges der interessante aktiviteter og tilbud etableres, noe det dessverre finnes mange eksempler på i norske kommuner. Vinterhager og skjermede områder samt noen tilbud som også kan åpnes mot nærmiljøet er bra, men ikke nok. Som for eksempel Aksdaltunet og Haram omsorgssenter eksemplifiserer, kan selv de skrøpeligste eldre da kunne i perioder kunne komme seg utenfor avdelingen, oppholde seg nær sitt bofellesskap og likevel kunne være «passivt aktive» gjennom å følge med på et rikt sosialt liv som utfolder seg like utenfor entreen.

Men de fleste beboerne er ikke så bevegelige, og det å komme ut av sykehjemmet kan være krevende. Dersom boenheten har direkte kontakt til en storstue med høyt under taket og god akustikk og som for eksempel kan brukes til kulturelle formål og kafe, vil dette være en spennende variasjon. Flere boenheter og eksterne brukere kan få adgang til dette rommet (kfr. fellesrommet på Frieda Fasners Minne).

Innvandring, boligfellesskap og eldre

Høringsdokumentet inneholder en grundig demografisk redegjørelse som bl.a. gir en del av grunnlaget for tanker som presenteres om en forventet økende grad av krysskulturelle beboerfellesskap i fremtidens sykehjem og 24/7 botilbud for eldre. I rapporten fremheves det at «som en del av opplæringen og tiltakene som allerede eksisterer i omsorgstjenestene skal det også legges inn opplæring i krysskulturell/tverrkulturell kommunikasjon. Bergen kommune skal utrede behovet for særskilte tiltak for personer med minoritetsbakgrunn i omsorgstjenestene. Det vil i dette arbeidet være viktig med en dialog med innvandrermiljøene». Her kan det være verd også å trekke veksler på nyere forskning som dokumenterer hvordan språk og kommunikasjon ofte endres ved demens. Gitt at norske sykehjem antakelig har rundt 80 % beboere med demens eller annen kognitiv svikt, er dette en relevant utfordring å planlegge for. Som for mennesker med samisk bakgrunn eller også mennesker med tilhørighet til «eldre minoriteter» i Norge, kan eldre i «nyere minoritetsmiljø» oppleve at deres «opprinnelige» språk brått blir deres eneste språk. Også andre sider ved kommunikasjon, og ved kulturtradisjoner for eksempel knyttet til mat og klesvaner, kan brått endre seg med demens og annen kognitiv svikt. Som eksempel på en idé som kan være verd å reflektere omkring, er egne sykehjemsavdelinger for mennesker med muslimsk eller annen religiøs minoritetstilhørighet, eller en spesifikk etnisk minoritetsbakgrunn. Dette er svært vanlig i land som for eksempel Canada og Nederland og kan være verd å se nærmere på.

Også kjønn er selvsagt en viktig dimensjon ved sykehjem. De fleste som arbeider og bor der er kvinner. Komparativ forskning knyttet til virksomheter der kvinner er mest representert, tyder på at disse virksomhetene ofte har mindre ressurser økonomisk og personellmessig enn andre, og på at personalet har gjennomgående dårligere vilkår. Dette er noe vi vil mene bør være kontinuerlig fokus på, for å i størst mulig grad unngå kjønnsbasert ulikhet. En annen viktig side ved å se på disse botilbudene som «kjønnede virkeligheter», er hvorvidt aktiviteter og innhold i tjenestene oppleves som like meningsfullt for både menn og kvinner. Som et eksempel har en del tidligere observasjonsbaserte studier funnet at vaktmesteren er særlig med å skape innhold i hverdagen for mannlige beboere. Vaktmesteren er et eksempel på en yrkesgruppe som sjelden er representert disse botilbudene i dagens samfunn, og eksempel på en endring som sjelden er tema i offentlig debatt.

Noen konkluderende tanker.

Rapporten er ganske omfattende og tar opp mange og viktige delproblemstillinger. Vi savner likevel en mer helhetlig visjon og en forenkling av alle forholdene som skal være med for å lage et fysisk formsvar på omgivelser til et bofelleskap med stor grad av service, hvor beboerne og betjening vil kunne føle hjemlighet og tilhørighet.

Vi foreslår med utgangspunkt i rapporten lages en form for «filosofisk byggeprogram» forklart med enkle ide-diagram (ideprosjekt). Programmet for boenheten legges forslagsvis opp til 3+3 turnus (som en første prøve), 24 boenheter, ny entre, fellesrom med romlig variasjon, dør direkte mellom privatrom og fellesareal mm.

Det bør legges til rette for en tomt som gir mulighet for integrasjon i et nabolag/lokalsamfunn hvor det foregår mange og meningsfulle sosiale aktiviteter. Det vil også være en fordel om en har en tomt som kan bestemme hvor mange boenheter det er plass til, solens vandring i boenheten og mulig hage til uteaktiviter. Et slikt program vil også kunne brukes som «huskeliste» ved andre prosjekt.